

Oponentský posudek na bakalářskou práci Iaroslavy Zabruskove, *Role zákonů v procesu habituace* (ÚFAR 2025)

Jakub Jirsa

Práce se zabývá otázkou, jakou roli hrají zákony v Aristotelově koncepci habituace, tj. procesu osvojování mravních ctností. Hlavním cílem je zhodnotit, zda zákony působí jen donucovací silou (strach z trestu), nebo zda mohou přispívat i jinými způsoby k mravní výchově občanů. Autorka srovnává tři významné moderní interpretace Aristotela – Mylese Burnyeata, Howarda Curzera a Martu Jimenez – a zasazuje je do kontextu Aristotelovy *Etiky Nikomachovy* a *Politiky*.

První kapitola (7-11) vysvětluje propojení Aristotelovy etiky a politiky. Aristotelés chápe politiku jako „architektonickou vědu“, jejímž cílem je blaženost občanů. Zákonodárci hrají zásadní roli, protože určují normy, které vedou jednotlivce k ctnostnému životu. Autorka vykládá pojmy blaženosti, ctnosti a habituace jako základní rámec celé práce.

Druhá kapitola (12-19) se soustředí na samotný proces habituace. Mravní ctnosti se podle Aristotela získávají zvykem, přičemž zásadní roli hraje vztah ke slasti a bolesti. Howard Curzer zdůrazňuje nezbytnost vnějšího donucení a trestu v počátečních fázích, zatímco Marta Jimenez tvrdí, že musí být přítomna i vnitřní motivace a zárodky správného chtění. To ukazuje na nejednoznačnost Aristotelova textu a otevírá prostor pro různé výklady.

Ve třetí kapitole (20-30) autorka sleduje dvě možné cesty morálního vývoje, jak je vymezili Burnyeat, Curzer a Jimenez. Myles Burnyeat zdůrazňuje, že habituace probíhá skrze potěšení z ctnostného jednání – čím více člověk koná správné činy, tím více si na ně zvyká a začíná je prožívat jako příjemné. Howard Curzer naproti tomu tvrdí, že ctnostné jednání je zpočátku spojeno spíše s bolestí, protože vyžaduje překonávání vlastních žádostí; proto považuje za nezbytné vnější donucení a trest, které mají výchovnou funkci. Marta Jimenez nabízí prostřední cestu: klíčovým prostředkem výchovy není ani samotný trest, ani čistá slast, ale pocit studu. Stud podle ní působí jako „proto-ctnost“, která umožňuje žákům vnímat hanebnost špatného jednání a motivuje je následovat vzor ctnostného života. Autorka zkoumá i limity studu – zda není jen povrchním internalizovaným trestem – a ukazuje, že stud může hrát pozitivní roli při skutečné proměně charakteru, pokud je správně pěstován a zasazen do společenského kontextu (odd. 3.6).

Čtvrtá kapitola (31-38) se zaměřuje přímo na otázku role zákonů v procesu habituace. Aristotelés si uvědomuje problém heteronomie: pokud občané jednají pouze ze strachu z trestu, nejedná se o pravou ctnost. Podle autorky však zákony nepůsobí jen jako donucovací nástroj, nýbrž mohou reflektovat a podporovat spravedlnost – jsou jakýmsi obrazem ctnosti ve veřejném životě. Zákonodárci proto mají povinnost nastavovat pravidla tak, aby vedla k dobrým návykům a rozvíjela ctnosti. Významnou úlohu zde hraje veřejná výchova, o níž Aristotelés hovoří zejména v *Politice*: stát má vychovávat občany od dětství prostřednictvím hudby, tělesného cvičení a dalších disciplín, které formují citlivost k hodnotám a schopnost rozeznat krásu ctnostného jednání. Zákony tak utvářejí nejen povědomí o tom, co je trestné, ale také formují obecné představy o tom, co je chválné a co hanebné – a tím přímo ovlivňují vznik a sílu pocitu studu. Autorka přitom zdůrazňuje, že působení zákonů má své meze: nemohou samy zaručit vnitřní ctnost, ale vytvářejí nezbytný rámec, v němž se výchova a habituace jednotlivce uskutečňují.

Autorka shrnuje, že zákony v Aristotelově systému nefungují pouze jako prostředek donucení skrze trest, ale mají širší roli: poskytují normativní rámec, formují pocit studu a určují charakter veřejné výchovy. Tím přispívají k postupné vnitřní proměně občanů a jejich habituaci k ctnostnému životu. Práce ukazuje, že spojení etiky a politiky je v Aristotelově pojetí neoddělitelné – morální výchova jednotlivce je úkolem celé polis.

Práci hodnotím jako velmi zdařilou a navrhuji hodnocení **výborně**. Níže mám několik kritických připomínek a podnětů k diskusi.

V celé práci nacházím dva formální nedostatky:

- název spisů uváděný v textu by měl být kurzívou;
- postrádám odkazy nikoli na přímé citace (tam všude jsou) ale na myšlenky, argumenty a teze, na které autorka odkazuje; odkazy podle mě mají být i v okamžiku, kdy se píše „Jimenez navrhuje“ (s. 16), „Jimenez uvádí“ (s. 17), „Jimenez upozorňuje“ (s. 28), „Curzer tvrdí“ (s. 29) apod.

Obsahově by mě zajímalo následující:

- bylo by možné říct více o tom, co to je zákon? Místy se zdá (s. 12), že autorka uvažuje o zákonech v jejich *de facto* moderní podobě, jak ji známe z dnešní společnosti. Pak se ale dostane k jejich komplexnější roli v dobových Aténách (s. 35 a násl.). Jak tedy rozumět tomu, co Aristotelés definuje jako „*logos* s nějakou praktickou moudrostí a rozumem“ (*Eth. Nic.* 10.9, 1180a21-22)?
- je skutečně relevantní otázkou „Jak člověk získá počátky?“ nebo teprve „Jak člověk získá správné počátky?“ Nejsou *arché* (?) prostě nutností pro jakékoli jednání (bez nich nelze jednat) a otázkou pak je, jak získat správné počátky, tj. počátky správného jednání?
- úplná drobnost, jaký je rozdíl mezi racionálním přesvědčováním a morální radou (s. 17)?
- Curzerova kritika Burnyeata na s. 18 (druhý, třetí odstavec) je nejasná; Curzer v citaci hovoří o „ability“, ale výklad Burnyeata o „návyku“; návyk ale není prostě „ability“, návyk už je nějak upevněn, ukotven – ability je mnohem blíže schopnosti. Takže z toho, že nestačí „ability“ podle mne ještě neplyne, že nestačí návyky, pokud se neukáže, že tyto dva pojmy mají znamenat jedno a to samé.

Praha 25.8.2025